AN’ANAVIY VA NOAN’ANAVIY MATERIALLAR UYG‘UNLIGIDA ZAMONAVIY GOBELEN YARATISH TAMOYILLARI

To‘xtanazarova Umidaxon Imomnazar qizi
Andijon davlat pedagogika instituti Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur tezisda zamonaviy gobelen san’atida an’anaviy va noan’anaviy materiallardan birgalikda foydalanishning badiiy-estetik imkoniyatlari hamda ularning uyg‘unlashuv tamoyillari tahlil qilinadi. Gobelenning tarixiy shakllanishida jun, ipak, paxta kabi tabiiy tolalarning o‘rni va O‘zbekiston milliy gilamchilik merosidagi tajribalar zamonaviy ijodiy yechimlar bilan taqqoslanadi. Shuningdek, sintetik va tekstilga oid bo‘lmagan komponentlarni kompozitsiyaga kiritishda rang, faktura hamda texnologik mutanosiblikni ta’minlashning asosiy mezonlari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: gobelen, zamonaviy gobelen, to‘qimachilik san’ati, an’anaviy material, noan’anaviy material, jun, ipak, faktura, kompozitsion uyg‘unlik.

Asosiy qism: Gobelen san’ati amaliy-bezak san’atining boy tarixga ega yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, uning texnik asosini to‘qish jarayoni va tolalarning o‘zaro birikishi tashkil etadi. Victoria and Albert Museum tadqiqotlariga ko‘ra, an’anaviy gobelenlarda jun asosiy xomashyo vazifasini bajargan bo‘lsa, ipak matoga nafislik va tasviriy chuqurlik bag‘ishlash uchun qo‘llanilgan. O‘zbekistonning nomoddiy madaniy merosida ham gilam va tekstil buyumlarini yaratishda qo‘y hamda tuya juni, paxta va ipak tolalari asosiy xomashyo bo‘lib xizmat qilgan. An’anaviy to‘qimachilikda gajari, kohma va besh-kashta kabi turli texnikalarning bir buyumda uyg‘unlashuvi zamonaviy gobelen san’ati uchun muhim metodik manba hisoblanadi.

Zamonaviy gobelenning asosiy xususiyati — material imkoniyatlarining keskin kengayganligidadir. Bugungi kunda gobelen faqatgina tekis to‘qima chegarasida qolmay, haykaltaroshlik va obyekt san’ati bilan tutashgan tajriba maydoniga aylandi. The Fabric Workshop and Museum (2026) tomonidan taqdim etilgan zamonaviy ko‘rgazmalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ijodkorlar jun, zig‘ir va ipak kabi an’anaviy tolalarga qo‘shimcha ravishda metall elementlar, sintetik iplar, tayyor buyumlar va savat to‘qish materiallaridan

unumli foydalanmoqdalar (masalan, Kira Dominguez Hultgren asarlari).

An’anaviy va noan’anaviy materiallarni bir asarda birlashtirishda quyidagi asosiy badiiy-estetik tamoyillarga amal qilish talab etiladi:

- Rang va faktura kontrastligi**:** Silliq (ipak), hajmdor (jun) hamda qattiq (metall, yog‘och) yuzalarning muvozanatli qarama-qarshiligi kompozitsiyaga dinamika bag‘ishlaydi.

-Kompozitsion yaxlitlik: Materiallarning xilma-xilligi asar g‘oyasiga bo‘ysundirilishi kerak; haddan tashqari ko‘p unsurlar tushunchaviy chalkashlikka olib keladi.

-Texnologik mutanosiblik: Turli tolalarning zichligi, og‘irligi va cho‘ziluvchanligi to‘qima konstruksiyasining mustahkamligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmasligi lozim.

- G‘oyaviy asoslanganlik: Har bir material badiiy obrazni ochib berishga xizmat qilishi zarur (masalan, tabiiy jun — milliylikni, metall — texnologik davrni ifodalaydi).

O‘zbekiston milliy merosidagi geometrik va o‘simliksimon naqshlarni zamonaviy kompozitsion tilga o‘girishda ushbu tamoyillar alohida ahamiyat kasb etadi. An’anaviy simvolikani saqlagan holda, noan’anaviy materiallar vositasida hajmli fakturalar hosil qilish milliy va zamonaviy sintezni ta’minlaydi (C. Laffer tadqiqotlari).

Xulosa: An’anaviy va noan’anaviy materiallar uyg‘unligi zamonaviy gobelen san’atining tasviriy imkoniyatlarini kengaytiruvchi yetakchi omildir. An’anaviy tabiiy tolalar (jun, paxta, ipak) asarning milliy-tarixiy tomirlarini saqlab qolishga xizmat qilsa, noan’anaviy materiallar unga zamonaviy ruh va yangicha plastik yechi beradi. Badiiy g‘oya, rang va faktura mutanosibligiga tayangan holda yaratilgan gobelenlar milliy amaliy san’atimizni jahon tendensiyalari bilan integratsiyalashuviga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdukholikov F. F., Rtveladze E. V., Gul E. F. Carpet Making of Uzbekistan: A Tradition Preserved Through Centuries. — Tashkent: Zamon Press Info, 2020. — 440 p.

2. Laffer C. Contemporary Tapestry in a Cross-Cultural Context // Textile Society of America Symposium Proceedings. — Oakland, 2004.

3. The Fabric Workshop and Museum. You Stretched Diagonally Across It: Contemporary Tapestry. — Philadelphia, 2026.